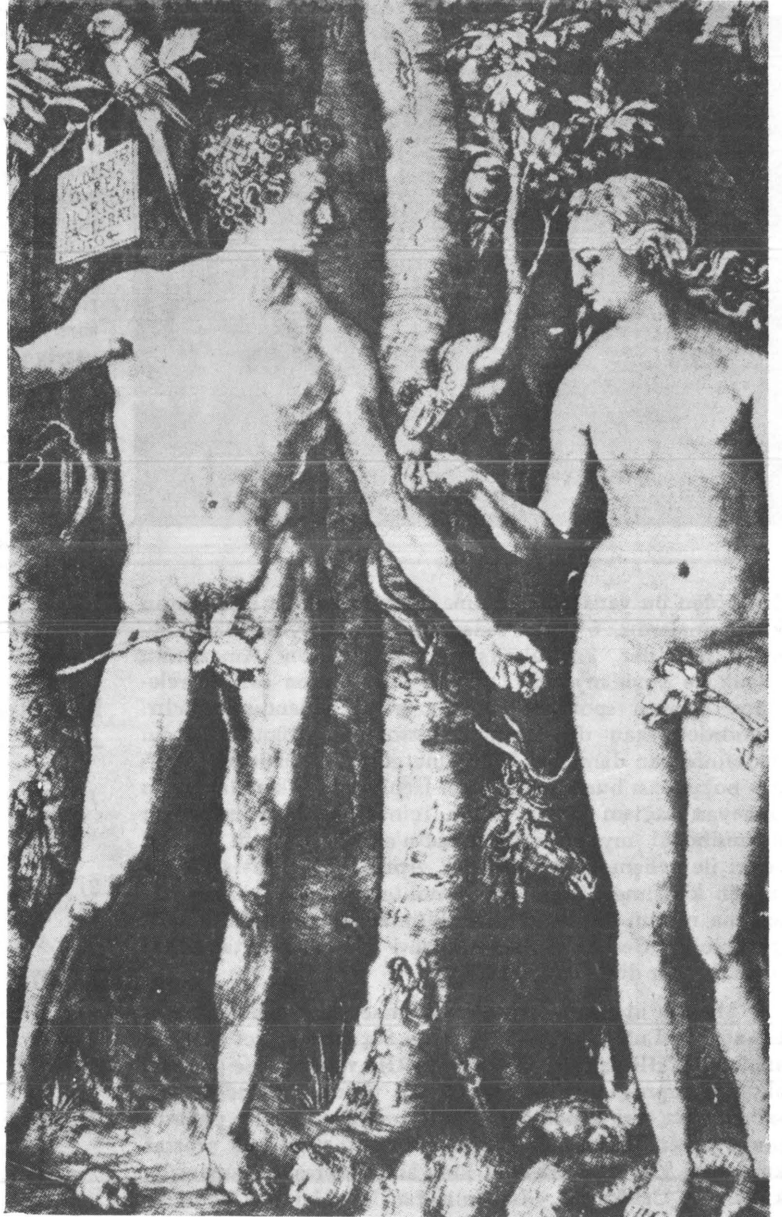

Psikoseksüel ve psikososyal gelişme dönemleri

Oyun, çocuğun baş uğraşısı ve en önemli işidir. Oyun sayesinde duyguları keskinleşir, yetenekleri serpilir, becerisi artar. Amaca ulaşmak için gösterdiği ısrar sayesinde inisiyatifi gelişir. Bu arada kendi elinde olmıyan başkalarının elinde bulunan güce karşı kendisini frenliyen bir duygu geliştirir. Bu duygu vicdandır ve inisiyatifi frenler. Vicdan duygusu gelişmeye başlıyan çocuk yalnızca yakalandığı zaman utanmaz aynı zamanda yakalanacağından da korkar.

Psikolog Nedret Doğu

S.S.K. Ankara Hastanesi Psikiyatri Kliniği

Doç. Dr. M. Haluk Özbay

S.S.K. Ankara Hastanesi Psikiyatri Kliniği Şefi

Insanoğlunun gelişmesi sürekli olduğundan dönemleri birbirinden kesin sınırlarla ayırmak zordur. Gelişmeyi dönemlere ayırmanın yararlarını;

a) Gelişen çocuğun belirli zamanlardaki ruh halini ve yeteneklerini inceliyerek eğitimde bunu göz önünde tutmak,

b) Dönemlerde ortaya çıkan özelliklerle birlikte sorunları, krizleri de incelemek, ruh sağlığı yönünden önlemler almak şeklinde belirtebiliriz.

Burada açıklanmaya çalışılacak olan dönemlerde psikoanalitik kurama dayanan gelişim kavramları temel alınmış, ayrıca psikososyal gelişme dönemlerinden de alıntılar yapılmıştır.

I - Oral dönem

Psiko - seksüel gelişmenin ilk basamağıdır. 0 - 12 ayları içine alır. Bu dönemde ağız en önemli organdır, hem beslenmeye hem haz almaya yaramaktadır. Çocuk tatlı, iyi ve haz verici şeyleri ağızda tutar. Acı, kötü ve haz vermiyenleri çıkarır. Bu davranış iyilik ve kötülük kavramlarının ilk çekirdekleridir.

Bu dönemin başlıca özellikleri; çocuğun anneye tam bağımlılığı ve bakıma gereksinim duymasındır. Doyurulmak, avutulmak gibi gereksinimlerinin giderilmesinde edilgin bir durumdadır. Acıdan, açlıktan ve haz vermeyen şeylerden kaçır, beklemeyi bilmez, engellenmeye dayanamaz. Gereksinimlerinin düzgün aralıklarla ve yeterli olarak karşılanması temel güven duygusunun gelişmesine yol açar. Bu duygunun tersi güvensizliktir. Zaman içinde çocuk beklemeyi öğrenir. Çünkü; gereksinimlerinin karşılanacağını deneme ile öğrenmiştir.

Çocuk dişlerini, ellerini kullanmaya (6 - 7 ayda) başladığında tam edilgenlikten, alıcılıktan daha az edilgin duruma geçer. Bu dönemde çocuğun en önemli ruhsal gereksinimi sevgidir. Bu sevginin içine, annenin (ya da çocuğun sürekli bakımını yapan kişinin) gösterdiği ilgi, sevecenlik, sıcaklık girmektedir. Burada gösterilen sevginin güven verici olması için sürekli ve bir tek kişiden gelmesi (fazla kişi olmamalı) gereklidir. Ruhsal gelişme için annenin sağlayacağı sevgi ve güven ortamı gereklidir. Bu kişi ya da onun yerine geçebilecek kişinin olmaması anne yoksunluğunu ortaya çıkarır. Anne yoksunluğu yaşlara göre şu değişimleri göstermektedir (Spitz ve Wolf'un araştırmalarına göre).

3 - 6 aylıklarda ; depresyon belirtileri görülmemekte,

sinşi ve derin bir gelişme yavaşlaması olmakta.

6 - 9 ay arası; annenin birden ayrılması ile çocukta önce ağıt ve huzursuzluk devri, sonra sessizlik, ilgisizlik, gıda reddi, daha önce gülüp iyi ilişki kurduğu kişilere tepkisizlik.

2 - 3 yaşında; anne ayrıldığında aynı şiddette depresyon ortaya çıktığı gibi ek olarak çocuk anne yerine geçebilecek birini kabul etmemektedir.

3 - 5 yaşlarında; ayrılığa karşı büyük bir duyarlılık görülmekle birlikte bu yaşlardaki çocuğa anlatımlar yapılabilmektedir.

5 yaşından sonra; matem reaksiyonu olmakta, fakat ayrılığın kişilik üzerindeki etkisi azalmaktadır (Spitz'e göre anneden ayrılık 3 aydan fazla sürerse küçük çocuklarda onarımı olanaksız, kalıcı izler bırakır).

Oral saplanma

Bir yetişkinin kişiliğinde oral döneme özgü sayılan ruhsal niteliklerin belirgin olduğu durumlarda oral kişilikten ya da bağımlı kişilikten söz edilir. Böyle bir kişi temel güven duygusundan yoksundur. Hep alıcıdır, vermeyi bilmez, girişken değildir. Çevresinden sürekli destek bekler, herkesi kendine borçlu gibi görür, zora gelemez, engeller karşısında çabuk yılar. Bu dönemde saplanma iki biçimde olabilir;

1 - İki - üç hatta, dört - beş yıl emzirilen, bağımlılığı beslenen, sorumluluk verilmeyen ve girişkenliği kısıtlanarak yetiştirilen çocuklar.

2 - Gereksinimleri çok yetersiz karşılanmış çocuklar. Bu iki saplanma biçiminde 1. grup 2. ye göre daha sağlıklı durumdadır.

2. Anal Dönem:

(1, 3 yaş, özerklik dönemi)

Bu yaş döneminde çocuk konuşmaya ve yürümeye başlamıştır. Bu durum onu süt çocukluğunun bağımlı durumundan çıkarır. Böylece çocuk çevreyi daha iyi tanımaya, etkin denemeler yapmaya, her şeyi merak etmeye başlar. İnatçı, huzursuz ama sevimli bir yaratıktır. Duygusal belirtileri, gerçek objelere daha uygun olarak ifade edilir. İsteklerine karşı çıkılmasına dayanamaz, her gördüğünü benim diye tutturur. Çevre Sınırsız isteklere karşı yasaqlar ve kuralları koymaya başlar. Bu durumda en belirgin ruhsal özellik ambivalanstır. Anneye boyun eğmekle, baş-

kaldırmak arasında bocalar Bu zıt duyguları en belirgin olarak tuvalet eğitiminde ortaya çıkar. Bu dönemde çocuk dışkılama işlemine özel ilgi gösterir. Anal bölgesine karşı merak' kurcalama, dışkıyı muayene etme: karıştırma gibi davranışlar belirlidir. Çocuk dışkısını tutma ve bırakma özelliklerini kazanmaktadır. Her iki özellikte ona haz verebilir. Daha önceki dönemde edilgin bir şekilde temizlenen çocuktan artık dışkılama görevleri bakımından bir takım sorumluluklar beklenmektedir. Anne çocuğu uygun zamanda ve uygun yerde yapması için eğitime başlar. Bu eğitim yapılırken çocuk annenin çeşitli disiplin biçimleri ile karşılaşır. Annenin sevgisini taktirini kazanmak için tutabilir, korku ile tutabilir, yada bırakabilir. İnat ve savaşmak için tutabildiği gibi; düşman bildiği kimseyi yok etmek için bırakabilir.

O halde dışkıyı tutma ve bırakma çocuk ile çevresi arasında bir anlatım aracı haline gelir. Kendi zevki için bırakabilir bazen de dışkısını, bedeninin bir parçası veya sahip olduğu değerli bir eşya gibi saklamak eğiliminde olabilir. Bu dönemde, beden üzerinde bir egemenlik kurulduğu kadar, bedende oluşan karşıt dürtüler üzerinde de bir denetim kazanılır. Uygun terbiye yaklaşımı iyi yada kötü bir şey yapmış olma duygularını geliştirir. Düzenli ve bilinçli tuvalet eğitimi ile otonominin (özerkliğın) yapı taşları atılmaktadır. Çevre, disiplini bir yardımcı olarak kullanabilirse, ayrıca çocuğa kendi mücadelesinde zaman tanırsa dengeli bir denetim kazanabilecektir. Bu dönemdeki eğitim çocuğun nörofizyolojik gelişmesi ve yeteneklerinin (algılama, zekâ) üstünde olmamalıdır.

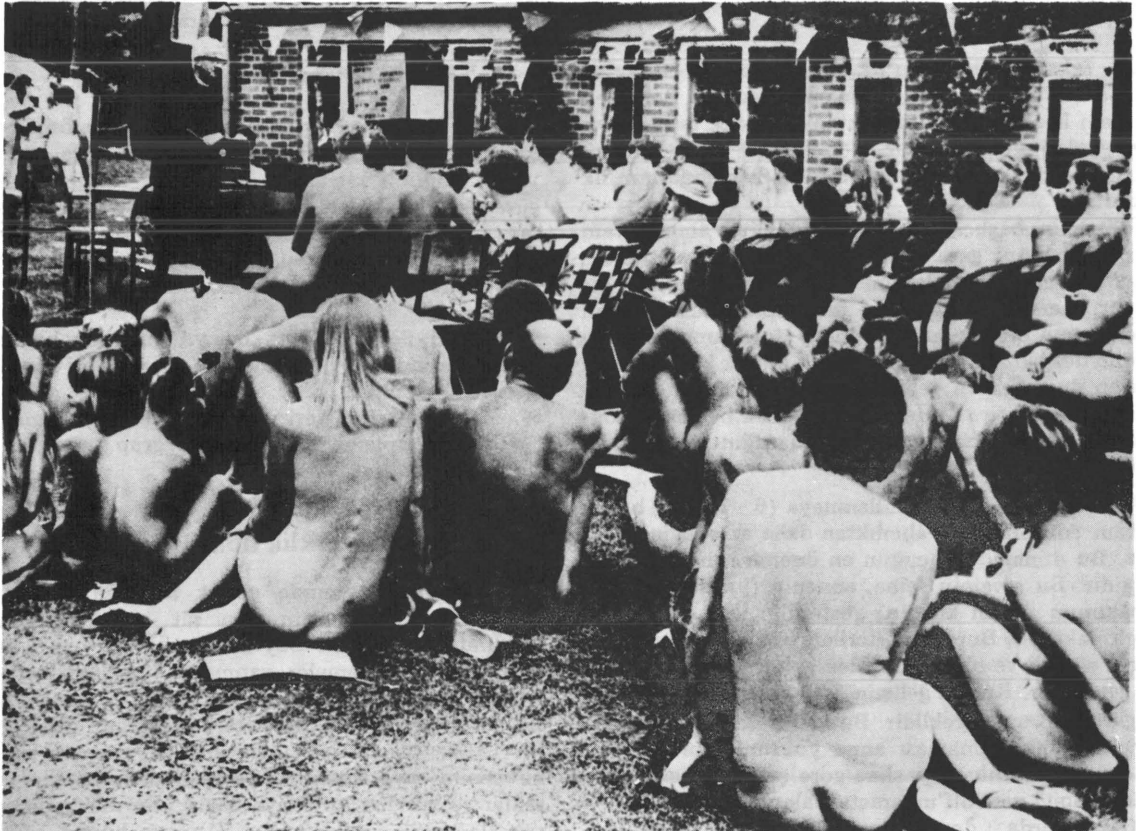
Çevrenin denetimi ağır basarsa (sıkı ve vaktinden önce disiplin ile) çocukta aşırı bir boyun eğiş yani aşırı ve sürekli

bir denetim gereksinmesi gelişecektir. Çocuk kendi içindeki dürtüleri aşırı bir şekilde denetlemek ve sınırlandırmak zorunda kalacaktır.

(Karşıt tepkiler kurma) Bu durumda ortaya çıkan kişilik özellikleri; Aşırı inatçılık, cimrilik, istifçilik, titizlik. Sürekli denetim gereksinmesi, kendi kendini denetliyememe ve çevrenin denetimine boyun eğme sonucunda karar vermede güçlük, özerk davranış karşısında utanma gibi belirtiler ortaya çıkar. Çocuğun aşırı denetim ve baskıya ait özellikleri; Aşırı inatçılık, cimrilik, istifçilik, titizlik. Sürekli denetim gereksinmesi, kendi kendini denetliyememe ve çevrenin denetimine boyun eğme sonucunda karar vermede güçlük, özerk davranış karşısında utanma gibi belirtiler ortaya çıkar. Çocuğun aşırı denetim ve baskıya tepkisi her zaman otonomi yitimi ile olmaz. Bazen çocuk kendi içindeki dürtülerini bu yolda kullanarak aşırı saldırgan ve isyancı davranışlar geliştirebilir.

3. Genital Dönem: (3, 6 yaşlar)

Bu dönemde yürüme ve hareket yeteneğinin artması ile bağımsızlık ve kuvvet gittikçe gelişir. Artık neler yapabileceğini kavramaya, dış dünya ile ilişkileri artırmaya, becerilerini farketmeye başlar, yeni çalışmalar oluşturur ve her yeni şeye doğru atılganlık gösterir. Beden saldırgan olur, sürekli eylem halindedir: durmadan konuşur, soru sorar. Tüm girişimlerinde merak ve öğrenim ağırlık kazanmaktadır. Çok canlı hayal güçleri vardır, duyduklarını abartır, kolay etkilenir, çabuk korkarlar. Oyun, çocuğun baş uğraşısı ve en önemli işidir. Oyun sayesinde duyguları keskinleşir, yetenekleri serpilir, becerisi artar. Amaca ulaşmak için gös-

terdiği ısrar sayesinde insiyatifi gelişir. Bu arada kendi elinde olmıyan başkalarının elinde bulunan güce karşı kendisini frenliyen bir duygu geliştirir. Bu duygu vicdandır ve insiyatifi frenler. Vicdan duygusu gelişmeye başlayan çocuk yalnızca yakalandığı zaman utanmaz ayna zamanda yakalanacağından korkar. Kimsenin görmediği işlemlerden ve düşüncelerden suçluluk duyar. Böylelikle giderek insiyatifleri engellenir. Çocuğun vicdanı ilkindir, acımasızdır, katıdır. Ana, baba çocukta oluşturdukları vicdana uygun bir yaşam sürdürmezlerse çocukta önceki dönemlere gerileme ve sürekli bir kırgınlık duygusu gelişebilir. İleride erişkinlerde insiyatifin engellenmesi histerik inkar şeklinde ortaya çıkabilir. Empotans veya firijidite gelişebilir yada karışık oluşumla aşırı girişimci olabilir.

Bu dönemde çocuk, kız ve erkeklerin farklı beden yapılarına sahip olduğunu öğrenir. Yeni bir haz bölgesi olan genital organlarını algılar ve oynamaya başlar. Penis ile oynayan çocuk, haz duymaya başlar ve penisini daha değerlenir. Masturbasyon ortaya çıkar. Erkek çocuk, kız çocuğunun genital organlarının farklı olduğunu görür kızların penisinin kesildiğini sanır. Aşırı anksiyete uyandıran bu duyguya kastrasyon (iğdiş edilme) korkusu denir. Çocuk hayalinde değer verdiği, haz duyduğu, övündüğü organını yitirme tehlikesi ile karşılaşır. Kız çocuğu ise kendini yoklayıp, karşılaştırma yaptığında penisten yoksun olduğunu görür. Bu kendisinde bir yoksunluk, eksiklik duygusu yaratır. Erkek çocuğa imrenme ve kıskançlıkla bakabilir, annesini suçlayabilir. Kendisine hak tanımadığı, sevilmediği hissi gelişebilir, bu hisse "penise imrenme" denir.

Bu dönemde erkek çocuk bütün varlığı ile annesine yaklaşmak ister ve anneyi en önemli sevgi objesi olarak görür. Diğer taraftan sevdiği babası annesine sahiptir ve rakibidir, ondan nefret eder. Bu gelişmeye Oidipus çatışması denir. Ancak baba güçlüdür ve onu cezalandırabilir. Haz veren en kıymetli organı olan penis, yok edebilecek bir varlık olarak görülür. Başka bir deyişle oidipus çatışmasını başka bir çatışma izler, kastrasyon korkusu. Çocuk çok sevdiği annesine karşı da karşıt duygular besler. Onu hem sever, hem de babaya, yakınlık gösterdiği için kızar. Çocuk bu çıkmazdan ancak cinsel dürtülerini ve anneye karşı beslediği eğilimi bilinç dışına iterek kurtulabilir. Böylece kastrasyon korkusunun yardımı ile oidipal çatışma çözülür. Toplumsal kurallardan dolayı babayı rakip olarak görmekten vaz geçer. Ona benzeyerek, onu benimseyerek desteğini ve dostluğunu kazanmaya çalışır. Bu onun özdeşim sürecini pekiştirir. Ensest yaşağını kabullenmesi ile süper egosu önemli bir aşamaya ulaşır. (Ensest: Toplumsal kurallara göre birbirleri ile cinsel ilişkide bulunulması yasaklanmış kişilerin cinsel ilişkide bulunması).

Kız çocuğundaki çatışmaya elektra kompleksi denir. Kız çocukta kastrasyon korkusu yoktur. Penise imrenme ön plandadır. Penissiz oluşundan anneyi sorumlu tutar. Erkekliğe özenme devri geçirebilir. Annesine kin duymakla birlikte hala ona muhtaçtır. Sahip olmak istediği penis baba verebilir. Kız çocuk zamanla anneyi benimseyerek onunla özdeşim yapar. İğdiş edilme korkusu olmadıktan babadan kopması yavaş olur. Ensest yaşağından ve toplumsal kurallardan oidipus çatışması, çocukta suçlanma duygusuna neden olabilir. Bu çatışmanın sonucunda çocukta kabuslar, fobiler görülebilir. Bu suçlamadan dolayı çocuk enerji ve insiyatiflerini daha kabul edilmiş amaçlara doğru yönetmeye çalışır ve yönetici, yapıcı öğelerini geliştirir.

Erkek çocuğun anne, kız çocuğun baba tarafından aşırı uyarılması ve paylaşılması oidipus çatışmasının çö-

zümünü güçleştirir. Erkek çocuk, anneye çok yakın ise ve özdeşim yapacağı bir baba örneği bulamıyorsa çatışmayı çözemiyebilir. Babanın yokluğu yada sert ve yaklaşılmaz oluşu çocuğu anne ile özdeşim yapmaya itebilir. Annede erkeksi, babada kadınsı özelliklerin oluşuda çocuğun kimlik gelişmesini aksatabilir. Sonuçta ortaya cinsel kimlik sapmaları, cinsel yönelim bozuklukları ve nevrozlar çıkabilir.

Psikoanalitik kuramcılara göre obsessif - kompulsif, histerik ve fobik nevrozların bu dönem bozukluklarından kaynaklandığını vurgulamaktadır.

4 , Latent dönem: (6 , 11 yaşlar)

Latent dönemi bir çeşit bekleyiş anlamına gelir. Bu dönemde ego güçlendiğinden önceleri görülen çatışmalar nispeten denetim altına alınmıştır. Çevrenin yardımı ile saldırgan dürtüler de düzenlenir. Gerek cinsel gerekse saldırgan dürtülerin dizginlenmesi aile, çevre ve kültür etkisi ile olur. Aslında bu dürtülerin kaybolması söz konusu değildir. Bu dizginleme aşırı baskılı olduğunda, çocukta suçluluk duygusu oluşur. Erkenen gelişen katı üst benliği çocuğa pek çok duygusunu açıklamak olanağı vermez. Olumsuz duygularını hep içine atmaya zorlanır. Bilinç dışında biriken bu duygular ancak belirli bir süre baskı altında tutulabilir. Çocuğun savunma gücünün zayıfladığı sırada da, saplantılı düşünceler, zorlantılar, fobiler görülebilir.

Çocuk bu dönemde aile çevresinden çıkarak daha geniş bir sosyal çevreye girer, okula başlar. Öğretmen ve eğitim, çocuğun ufkunu genişletir. Kelime dağarcığı zenginleşir, soyut kavramları, zaman, sayı, uzay kavramları gelişir. Toplumsal rolleri, çatışmanın ve sorumluluğun önemini kavramaya başlar. Bir şeyler yaratarak övgü toplamaya çalışır. Oyun, sokağa ve çevreye kaymıştır. Kızlar ve erkekler kendi aralarında kümeleşerek oynarlar. Oğlanlar çeteler, takımlar kurarlar. Övünmeye bayılırlar, yakınları ile hem arkadaşlık kurmak isterler, hem de onlar arasında bir beceri ve yetenek üstünlüğü ile sıvirmek çabasındadırlar. Kurallara sıkı sıkıya bağlı kalma çabası görülür. Okulda öğretmeni, özellikle ilk yıllarda çocuğun ana babasının yerini tutar. Onun için öğretmen her şeyi bilen hiç yorulmayan insandır. Onun beğenisini kazanmak ondan "aferin" almak en sevindirici ödüldür. Öğretmen ile öğrenci arasındaki olumsuz ilişki çocuğun öğrenme istek ve çabasını köreltir. Erikson, çalışma, başarılı olma ve başarısızlık duygusu arasındaki bağlantıyı işaretler. Ona göre bunlar bu dönemin atlatılması gereken bunalımın ana nedenlerini oluşturur. Çatışması engellenmemiş, başarıları onaylanmış çocuklar böylece iş birliğini ve paylaşmayı da öğrenmektedirler. Belirli engeller ortaya çıktığında bunalımı atlatamaz ise sonuç yetersizlik ve başarısızlık duygularının gelişmesidir.

5 , Gençlik (Adolesans):

(12 , 21 yaşlar)

Ergenliğin başlangıcı sekonder seks karakterlerinin ortaya çıkmasıdır. Bedende başlayan değişiklikler ve ortaya çıkan yeni duygu ve dürtüler ergeni çoğu kez ansızın yakalar. Erkek çocuk bundan hem haz duyar, hem şaşırır. Kendi kendine cinsel doyumunu yineler. Çevreden duyduğu yanlış bilgilerle yaptığından da utanç ve suçluluk duygularına

kapılır. Kızların ergenlik belirtilerine ilk tepkisi de şaşkınlık ve utanmadır. Daha önceden bilgi sahibi olsa bile ürkütücü duyar. Cinsel bilgisi olmayan kızlar değişik korkulara kapılabilirler.

Bu dönemde dengeli ve uyumlu ilkökul çocuğu gider, yerine oldukça tedirgin, güç beğenen, çabuk tepki gösteren, duyguları hızlı iniş ve çıkışlar gösteren bir genç gelir. İstekleri artmıştır. Kendisine tanınan hakları yetersiz bulur, evdeki kuralların çokluğundan ve sıklığından yakınır. Anne babanın uyarılarına birden tepki gösterir, onlara aykırı gelen düşünceler ileri sürer, onları eleştirmek fırsatını kaçırmaz, süse ve giyimine düşkünlük gösterir. Fiziki görüntüsü önem kazanır. Gizliliğe önem verir. Uzun uzun düşler kurar. Toplumsal olaylara ve politikaya ilgisi artar, büyüklerle tartışmaya girişir. Bu dönemde genç kendi kendisi ile ve çevresiyle sürekli bir savaşın içinde görünür. Bu dönemde hızlı beden gelişmesi ile birlikte gelen cinsel uyanış genci hazırlıksız yakalamakta ve bunaltmaktadır. Bedensel büyüme hızlanmakta, psikolojik uyum ise geri kalmaktadır. Dengesi bozulan genç bu yeni duruma alışmaya çabalar. Tepkilerindeki iniş, çıkışlar davranışlarındaki zıtlıklar, duygularındaki değişkenlik bu uyum çabasıyla açıklanabilir.

Gençlik çağı bağımsızlık savaşını çağıdır. Topluma karşıma çağıdır. Evden ayrışır, çevreye yönelir. Ana baba etkisinden sıyrılmaya çalışır. Onları eleştirici bir gözle yeniden değerlendirmeye girişir. Arkadaş kümesi içinde bağlılığa ve dayanışmaya önem verir. Bir grubun içinde olmak çok önemlidir. Bir gruptan zavakta, dışında kalmamak için kendisine aykırı gelen davranışlara bile katılır. Ana babası ile sağlıklı ilişkileri olan genç arasında yoldan çıkma eğilimi gösterse bile geri dönüş yapmasını bilir. Ana baba etkisinden sıyrılırken kendisine yeni örnekler seçer. Bir sporcu, bir şarkıcı bir siyasal önder gibi. Bir süre sonra kendine yeni bir örnek seçer, onunla özdeşim yapar. Sürekli değişen hayranlıklar gencin ilerde ne olmak isteyeşi ile ilgilidir. Bu dönemde pek çok olumlu gelişmeler de olur. Düşünce yeteneği, soyut kavramları anlaması gelişir. İlgil alanı genişler, çeşitlilik kazanır. Bir şeyler yapmak, başarılı olmak eğilimi çok gelişmiştir. Toplumsal olaylar ve politika ile ilgili derme çatma görüşleri okuyup tartıştıkça oluşup gelişir. Katı eleştirileri giderek yerinde eleştiriri ve yorumlara dönüşür. Duygu ve düşüncelerini inançla savunur, haksızlığa katlanamaz.

Psikoanalitik kuramcılar ergenlik sonrası gelişme dönemi üzerinde fazla durmamışlardır. Bu dönem erikson tarafından daha ayrıntılı anlatılmıştır.

6. Genç Yetişkinlik dönemi:

Bu dönemde başarılı olabilme, genç Yetişkinin daha önceki dönemlerde ana babası ile olumlu ilişkisine, ebeveyninin ona neler verebildiğine ve yine yetişkinin çevresi ile olan etkileşimine bağlıdır. Kimlik sorununu başarılı biçimde çözmüş olanlar, kendi kimliğini yitirme korkusu duymadan çevreleri ile yakınlık kurabilirler. Buna karşın rol kargaşası yaşayan kişi yakın dostluklardan, karşı cinsle ilişkiden ve herhangi bir yere bağlanmaktan ürker. Tutarlı, sürekli dostluklar kuramayan genç yetişkinler ise kendi içine kapanmaya ve soyutlanma duygusu taşımaya başlar.

Gerçek yakınlık paylaşılmayı içerir. Bu da sevgi, cinsellik ve daha sonra sevginin ürünü olan çocukların bir diğer insanla paylaşılmasıdır.

7 - Yetişkinlik dönemi:

Bu dönemde kişi ya üretkendir yada üretken değildir.

Üretkenlik, kişinin topluma yararlı işler gerçekleştirmesini ve gelecek kuşaklara rehberlik yapabilmesini içerir. Üretken olmama ise, kişinin kendi çıkarlarını herşeyden üstün tutma şeklindeki yaşam biçimini içerir. Yetişkin kişi kendisini gençlerle yaşlılar arasında kuşaklar arası bir köprü durumunda görür. Aynı zamanda her iki grupta farklı olduğunu düşünür. Gençleri, kendilerini anlayabilecek deneyimden geçmemiş olarak görür. Yaşlıların ise kendilerinin sorumluluklarını daha iyi değerlendireceğine ve iyi anlayacağına inanır.

Evliliğe ilişkin en yoğun düş kırıklıkları bu dönemde görülür. Evliliğin de artık hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini kabul etmek zorunda kalır. Bu dönemde kadınlar kendilerini daha özgür hisseder, çocukları büyümüş ve kendilerine ayırabilecekleri daha çok zaman ve enerji kalmıştır. Erkekler ise genellikle, artan mesleki sorumluluklarının yükünden yada yaptıkları işin anlamsızlığından yakınır. Çoğu erkek sağlığıyla fazla ilgilenmeye başlar. Bedensel etkinliklerinin yavaşlamasından tedirgin olur. Çoğu kadın ise menapoz ve onun getirdiği sorunlara karşın bedensel değişmeden daha az etkilenir ve sağlık durumları ile daha az ilgilenir. Yetişkinler deneyimlerinin kendilerine katmış olduğu gücün farkındadır. Çoğu yönetilen yerine yöneten olmanın gururunu yaşar. Pek azı yeniden genç olmayı ister.

8, Olgunluk dönemi:

Bu dönemde üretken geçen bir yaşamın sağladığı doyum veya yaşamı anlamsız geçirmiş olmanın umutsuzluğu görülür. O güne kadar üretmiş olduğu şeylerden genç kuşakların yararlandığını görmek haz verir. Üretkenlikten yoksun bir yaşam sürdürmüş kişi olgunluk döneminde huzur bulamaz. Gençlere daha çok destek olma çabaları ve hayır yapma girişimleri görülür. Bunun temelinde geride bir iz bırakma isteği bulunur. Çoğu kez geçmişi onarma çabasına da girerler. Bazılarında ise bencillik, hırçınlık, sadece ilgisinin kendi sağlığına yönelmesi görülür. Bazıları da yaratıcı ve yapıcı güçlerini bozulan sağlıklarına karşın sürdürürler. Bu dönemde kişinin, eşini yada yakın dostlarını yitirmesi çöküntü yaratır. Gidenin yerine konacak kişinin olmaması onda yalnızlık duygusuna yol açar. Toplumsal statülerinin değişmesi rol yoksunluğunu yaratabilir. Ve buna emekliliğin getirdiği parasal sıkıntı da eklenebilir. Kendilerini işe yaramaz ve toplumun genel akışından kopmuş kişiler olarak görebilirler.

KAYNAKLAR

1. Adası, R; *Ruh Hastalıkları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.
2. Ankara Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği, *Ders Notları*, Ankara, 1978.
3. Cansever, G; *İçimdeki Ben*, İstanbul: Der Yayınları 1981
4. Dinçmen, K; *Deskriptiv ve Dinamik Psikiyatri*, İstanbul: Atlas kitapevi, 1969.
5. Gençtan, E; *Çağdaş Yaşam ve Normal dışı Davranışlar*, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şirketi. Eğitim Dizisi: 6, 1981.
6. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, *Çocuk Ruhsal Gelişmesi Dersleri*, Ankara: 1969.
7. Öztürk, O; *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, Ankara: Meteksan Limited Şirketi Baskı Tesisleri, 1983.
8. Yörükoğlu, A; *Çocuk Ruh Sağlığı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1979.